

UVODNA RIJEČ

Na vrh jezika

U jednoj dječjoj pripovijetci¹ postariji domar nosi dragu mu sliku na preuokviravanje. Putem mu slika ispadne i okvir se slomi, a stanovnici se slike – djeca, psić, drveće, tulipani i jedna crvena lopta – razbježe i u rukama mu ostane prazan krajolik. Na kraju se sve sretno završi, kako to u pripovijetkama već biva, nakon što se čitatelju odgovori na pitanje iz naslova: Što se događa sa slikom kada ostane bez okvira? Jednom kada se ureže u pamćenje, ovo pitanje instinktivno izvire u svakoj situaciji prelaska iz reda u kaos. Doista, što se to događa sa slikom kada ostane bez okvira?

DIVNA ANTIČEVIĆ Podsjećati se da živimo u svijetu prezasićenom vizualnim informacijama je suvišno. Dok su nekoć u umjetničkim djelima mogli uživati samo oni koji su si to mogli priuštiti, sada su, doduše posredno, ona dostupna gotovo svima. Slike su posvuda oko nas i nisu samo demokratizirale pristup kulturi, već su dostupnošću interneta, razvojem reklamne industrije i popularizacijom društvenih mreža nekritički preuzele naše živote. Govore nam što jesti, kako se odijevati, za koga glasovati, kako uređiti stanove, a u zadnje vrijeme ne samo čemu težiti već i kakva treba biti sama estetika naših doživljaja, želja i potreba. Nametnuli smo si određeni način percepcije stvarnosti i teško nam se odmaknuti od očekivanja koja idu s time. Jednostavna internet pretraga paradigmatičkih djela rezultirat će tisućama identičnih kadrova i neizbježnim kome-

¹ Iveljić, N. 1991. Što se događa sa slikom kad ostane bez okvira. *Klokau u dizalu*. Založba mladinska knjiga. Ljubljana – Zagreb, 118–123.

tarima o proživljenom iznenađenju kada smo djelo upoznali u stvarnosti. U isto vrijeme zasićenost rezultira djelovanjem po liniji manjeg otpora i repliciranjem viđenog gotovo manično, bez puno promišljanja, lišeno konteksta koji bi primljene slike uokvirio.

Kada govorimo o arhitekturi, utjecaj slika osobito je vidljiv. Stvarnost nas svakodnevno podsjeća na brojne slučajeve devastiranja prostora upravo kroz problematičan postupak *to sam tako video i to sad želim*. Promoviranje specifične estetike načina življenja rezultiralo je traženjem da repliciramo bez apsolutno nužnog prethodnog koraka analize. U početku se sve zadržavalo u sferama *nedokazivih* klijenata i privatnih interijera, ali kako je rastao broj dostupnih vizualnih podsjetnika, ove situacije postupno su se preselile i u javni prostor ozbiljno narušavajući izgrađeni krajolik i kvalitetu života. Dok su se u prošlosti takvi slučajevi ograničavali pozivanjem na autoritet struke, danas to jednostavno ne prolazi. Različiti portali i platforme dnevno objavljuju impresivan broj projekata koji se sastoje od nacrti, brojnih fotografija – nekad više, a nekad manje istinitih – i šturog tehničkog opisa. Sadržaj nad kojim uglavnom nije ili je provedena vrlo površna selekcija dobro funkcionira kao zapis jednog vremena, kao beskonačan repozitorij zajedničke svijesti, no izostaje bitna dimenzija kritičkog konzumiranja predstavljenog i podizanja razine promišljanja uređenog prostora. Ne zavarava to samo laike, dapače. Bilo bi vrlo jednostavno prihvatiti da nam je na razmatranje pružen sirovi materijal i zaključiti da nam ne treba servirati stavove, već smo slobodni donositi ih sami, no posjedujemo li doista alate za takvu vrstu ra-

suđivanja? Naime, naša globalna riznica znanja sadrži zaista mnogo slika, ali ne i riječi koje ih prate, riječi u koje se možemo pouzdati i iz kojih nešto možemo naučiti.

Slika bez riječi jednostavno ne obrazuje. Arhitektura nije takva disciplina. Bilo bi lijepo da je tako, da se možemo izložiti tlocrtima, fotografijama, detaljima i perspektivama i jednostavno upijati. Štoviše, vrlo smo skloni ponašati se kao da je upravo tako, mistificirati svoj stvaralački proces i predstavljati ga kao nešto isključivo umjetničko, instinktivno, urođeno, doživljeno na visceralnoj razini. Tvrdimo da nacrti govore sami za sebe, da prostor treba samo doživjeti i ako ne

MORAMO SI POSTAVITI PITANJE KOLIKO BARATAMO PISANOM RIJEČJU; ZADAJENI IDEJOM DA SLIKA GOVORI TISUĆU RIJEČI I DA JE NA TLOCRTU SVE JASNO, NISMO NAUČILI ARTIKULIRATI SVOJE MISLI U GOVOR, A KAMOLI U PISANE RIJEČI

vidiš u čemu je stvar, jednostavno ti nije suđeno. Pri tome često zaboravljamo da je arhitektura materijalizacija ideje u stvarnom svijetu čija ograničenja ugrađujemo u svoje projekte, da i sami iskustvom postajemo sve vještiji te je u tako kompleksnom sustavu potrebno naučiti gledati. Uvjetovani smo da se slažemo s idejama koje su nam predstavljene i da ih previše ne propitkujemo kako ne bismo ukazali na vlastite nedostatke u shvaćanju ili se doveli u sukob s autoritetima. Posežemo za uvjerkom istim teoretičarima i mislima uvjereni

da ih razumijemo iako do nas često stižu kroz interpretacije. Zamrznuti u limbu mentorskih aura, iz akademskih krugova rijetko izlazimo dovoljno opremljeni za suočavanje sa stvarnošću – i kao autori i kao kritičari vlastite struke.

Problem s jedne strane leži upravo u nedodirljivosti stvaralačkog genija. Kada projekte doživljavamo kao integralni dio sebe, mučimo se svakom kritikom koju primamo i dajemo. Odlučujemo zanemariti neuspjele aspekte radova kako ne bismo nagrizali pozitivnu sliku cjeline težeći nekom idealu neuhvatljivom na razini interpretacije koju arhitektura zahtijeva. Umjesto da odgovorno analiziramo, sagledamo te adresiramo i pozitivne i negativne strane, manama se ne bavimo i pri tome nismo svjesni da otvaramo prostor replikaciji upravo tih mana u beskonačnoj igri pokvarenog telefona. Pozivamo se na teške naručitelje, nedostupna tehnička rješenja, izvedbene inovacije koje ne koračaju u skladu s našom vizijom i ponašamo se kao da arhitektonsko djelo postoji unatoč tim aspektima, a ne u sinergiji s njima, te ih u skladu s time odbijamo spomenuti ako su nas izneverili. Eventualno pribjegavamo mlakom *našlo bi se tu i mana*. Građevine i intervencije o kojima govorimo ili pišemo pritom ne postaju ništa bolje ili lošije. One su i dalje sasvim solidni primjerci suvremene arhitekture koji zaslužuju biti odgovarajuće zabilježeni i preuzeti svoju ulogu u daljnjem razviku discipline. Priznajmo si: jednostavno nam je teško radovima pridružiti kritiku. S druge strane, osvrćući se oko sebe, primjećujemo kako je kultura prostora narušena i imamo osjećaj da se stvari samo pogoršavaju. U takvom se okruženju osjećamo odgovornim pohvaliti i

NAŠA GLOBALNA RIZNICA ZNANJA SADRŽI MNOGO SLIKA, ALI NE I RIJEČI KOJE IH PRATE, RIJEČI U KOJE SE MOŽEMO POUZDATI I IZ KOJIH NEŠTO MOŽEMO NAUČITI; A SLIKA BEZ RIJEČI NE OBRAZUJE. ARHITEKTURA NIJE TAKVA DISCIPLINA

najmanje pomake pristajući i na *barem su unajmili arhitekta* za investitore i na *barem su pokušali nešto novo* za arhitekta. Spuštamo kriterije na najmanji zajednički nazivnik birajući između onoga što nam je ponuđeno. Pod pritiskom ubr-

zanog protoka informacija izbacujemo nedovršene i nedomišljene projekte u strahu da će nas netko drugi preteći, a zatim im pridružujemo jednako nedovršene i nedomišljene misli. Reakcije se od nas traže brzo, na temelju prezentacije koja postaje jednako bitna kao i realizacija. U tim uvjetima kritike gotovo moraju biti pozitivne jer nam djeluje da je manja greška u nedostatku dubljeg razmišljanja i argumentacije pohvaliti, nego pokuditi. Rastrgani smo između suprotnih polova *iznimno uspješnih ostvarenja i grubih povreda pravila struke*.

Još jedan nezanemarivi aspekt je aspekt jezika. Kada jedan od boljih i iskrenijih *in memoriam* tekstova *Slučaj arhitekta Crnkovića* Maroja Mrduljaša, koji precizno analizira problematiku mistifikacije ličnosti i odgovornosti nas kao struke da doprinosimo kolektivnom znanju, shvatimo kao napad na preminulog autora, moramo si postaviti pitanje koliko zapravo baratamo pisanom riječju. Naravno da postoji strah kako će biti shvaćena

pokoja negativna opaska kada zapravo ne znamo čitati. Zadojeni idejom da slika govori tisuću riječi i da je na tlocrtu sve jasno, nismo uopće naučili artikulirati svoje misli u govor, a kamoli u pisane riječi. Čitanje s razumijevanjem vježba se, kao i pisanje. Teško je to postići kada nemamo strpljenja za čitanje, a ni za slušanje. Napuštamo predavaonice ako nam pažnja nije dovoljno zaokupljena jeftinim *gegovima* i brzim izmjenama projekata, dulje članke i intervjuje uredno spremamo u *bookmarks* i nikad ih ne otvaramo, lijepe knjige s lijepim fotografijama lijepo nam stoje na istaknutim policama, a one s gustim tekstovima skupljaju prašinu na noćnim ormarićima jer, evo, samo što nismo prionuli.

Pa zašto onda sve ovo radimo? Zašto odlučujemo i dalje izdavati časopise u tiskanom obliku, ispunjene slovima, a ne samo slikama, i dalje internetskoj publici nuditi kritike dulje od jedne kartice teksta? Zato što vjerujemo u moć obrazovanja i tiskane riječi i znamo da postoji kritična masa koja nas može vodi-

ti kroz procese kojima smo podvrgnuti u suvremenom svijetu. Nailazimo na vješto sročene misli, dobre tekstove, beskompromisne kritike koje bez senzacionalizma dokumentiraju našu stvarnost i potiču nas na razmišljanje.

SLIKE SU PO-SVUDA OKO NAS I NISU SAMO DEMOKRATIZIRALE PRISTUP KULTURI, VEĆ SU DOSTUPNOŠĆU INTERNETA, RAZVOJEM REKLAMNE INDUSTRIJE I POPULARIZACIJOM DRUŠTVENIH MREŽA NEKRITIČKI PREUZELE NAŠE ŽIVOTE

Nailazimo i na prve pokušaje, sramežljive istupe u žrvanj javnog foruma i na nama je odgovornost da stvorimo okruženje u kojem će se takva misao i dalje razvijati. Neke od ovih stranica preživjet će test vremena, a neke neće, ali je svaka od njih opredmećenje potrebe da kritički promatramo procese oko sebe i da svoja promatranja ne ostavimo u obliku komentara na Facebooku, rezigniranog uzdaha ili kolutanja očiju, već ih odlučno zapišemo i ukoričimo kako bi buduće generacije mogle nešto iz njih naučiti ili nas opovrgnuti. I to je legitimno. Naravno – dok god je argumentirano. ■